

Marek Florek, Ryszard Heliasz, Jerzy Skrzypczak

**Tiziano Mannoni, Enrico Giannichedda, *Archeologia della produzione*,
seria *Biblioteca Studio*, wyd. „Einaudi”, Torino 1996, ss. 352, ryc. 67**

Wydana jako 36 pozycja serii *Biblioteca Studio* wydawnictwa „Einaudi” *Archeologia della produzione* jest swobodnym rodzajem wstępu do badań nad dawnymi metodami i technikami wytwórczości materialnej rozumianej przede wszystkim jako obróbka surowców i wytwarzanie z nich (produkcja) szeroko rozumianych wyrobów użytkowych. W zamyśle autorów praca napisana została przede wszystkim dla studentów archeologii i historii, zamierzających specjalizować się w historii kultury materialnej. Jednak ze względu na wszechstronny sposób ujęcia tematyki, szczegółowość a jednocześnie przystępność wykładu, liczne przykłady oraz podane piśmiennictwo może ona stanowić kompendium wiedzy, a jednocześnie punkt wyjścia dla profesjonalnych badaczy zajmujących się tą tematyką.

Praca składa się ze wstępu i 9 rozdziałów, z których każdy zakończony jest obszerną notą bibliograficzną. Trzy pierwsze rozdziały poświęcone są stosowanej terminologii, źródłom i metodom wykorzystywanym w badaniach nad dawną wytwórczością. Rozdział pierwszy ma charakter wstępny i definiuje podstawowe pojęcia używane w dalszej części pracy. Omówione tu zostało m.in. samo pojęcie wytwórczości (produkcji), traktowane jako fenomen właściwy tylko człowiekowi, a także rozróżnienie między kulturą, a cywilizacją (szczególnie ważne na gruncie anglosaskim), relacje zachodzące między systemami socjoekonomicznymi, a organizacją wytwórczości oraz między produkcją rzemieślniczą a działalnością wytwórczą o charakterze artystycznym. Rozdział drugi prezentuje różne kategorie źródeł do badań nad dawną wytwórczością, a więc kolejno: archeologiczne, pisane, ikonograficzne i przekazy ustne (tradycję) analizując jednocześnie ich walory poznawcze. Najwięcej miejsca – co oczywiste – poświęcono źródłom archeologicznym, szczególną uwagę zwracając na ocenę ich wiarygodności i możliwości interpretacyjne. Kolejny rozdział poświęcono metodom badań ze szczególnym uwzględnieniem archeometrii. W rozdziale tym autorzy wskazują na konieczność wzajemnej weryfikacji formułowanych hipotez poprzez opieranie ich na możliwie najszerszym spektrum źródeł różnych kategorii i stosowaniu zróżnicowanych metod badawczych. Wzwanie to, z pozoru oczywiste, często jest niestety ignorowa-

ne w praktyce przez wąsko wyspecjalizowanych badaczy opierających się tylko na jednym rodzaju źródeł.

Po omówieniu zagadnień dotyczących metodologii i bazy źródłowej, autorzy przechodzą do zasadniczej części pracy. Rozpoczyna ją rozdział czwarty, który poświęcono sposobom obróbki poszczególnych rodzajów surowców i wytwarzaniu z nich różnego typu wyrobów, zarówno w aspekcie czysto technicznym jak i socjologiczno-ekonomicznym. Kolejno omówiono obróbkę gliny i wytwórczość ceramiki, produkcję wyrobów ze szkła, miedzi, żelaza, kamienia i krzemienia, obróbkę drewna oraz innych surowców organicznych jak kość, skóra czy róg. W części poświęconej obróbce gliny przedstawiono m.in. pełny cykl wytwarzania naczyń ceramicznych poczynając od wyboru właściwego rodzaju gliny, poprzez jej wydobycie, oczyszczanie, przechowywanie, wstępną obróbkę, produkcję naczyń i ich wypal, aż po ostateczne ich wykańczanie. Nie ograniczono się przy tym tylko do samego procesu produkcji, ale zanalizowano także stosowane urządzenia i przyrządy, materiały i surowce używane dodatkowo (woda, domieszki schudzające i inne) jak również powstające przy wytwarzaniu naczyń odpadki produkcyjne i inne ślady materialne jakie pozostawia po sobie obróbka gliny, a które mogą ulegać petryfikacji i następnie podlegać badaniom w postaci źródeł archeologicznych. Badaczy zajmujących się ceramiką średniowieczną szczególnie zainteresuje analiza wpływu szybkości obrotów koła garncarskiego na jakość techniczną naczyń oraz zaprezentowana zależność między stosowaną techniką wypalu a uzyskanym kolorem powierzchni ceramiki i charakterystyką przełomów. Podobnie szczegółowo, choć jednocześnie bardzo przystępnie omówiono techniki obróbki pozostałych surowców.

Rozdziały piąty i szósty poświęcono powstawaniu stanowisk archeologicznych i tworzącym je jednostek stratygraficznych traktowanych jako pozostałości ludzkiej działalności wytwórczej oraz ich interpretacji, ze szczególnym uwzględnieniem procesów depozycyjnych. W rozdziale szóstym skoncentrowano się przede wszystkim na tzw. zabytkach ruchomych o charakterze masowym (głównie ceramice) pozyskiwanych w trakcie prac wykopaliskowych i możliwościach i metodach ich analizy. Poza samą wytwórczością wy-

robów nowych omówione zostało również zagadnienie ich uszkodzeń w trakcie wykorzystywania a następnie napraw oraz śladów jakie procesy te pozostawiają w materiale archeologicznym. Rozdział siódmy natomiast poświęcono obiektom nieruchomym odkrywanych na stanowiskach archeologicznych, a będących pozostałościami różnych procesów produkcyjnych i wytwórczych. Autorzy zwracają uwagę m.in. na możliwości poznawcze w rekonstrukcji procesów produkcyjnych śladów pozostawionych nieintencjonalnie przez wytwórców, np. odpadków, odcisków narzędzi i nawet palców.

Kolejny, siódmy rozdział dotyczy zagadnień organizacji procesów wytwórczych oraz jej odbicia w źródłach archeologicznych, natomiast rozdział ósmy poświęcono specjalizacji rzemieślniczej na przykładzie produkcji ceramiki.

Książkę kończy rozdział dziewiąty, w którym zaprezentowano przykłady aktualnie prowadzonych na terenie Włoch badań nad zagadnieniami dawnej wytwórczości i procesami produkcyjnymi.

Omawiana książka powstała głównie w oparciu o badania i doświadczenia archeologów i historyków włoskich, uwzględnia jednak – co widać zwłaszcza w części poświęconej źródłom i metodom badawczym – wyniki najnowszych prac prahistoryków z innych krajów zachodnioeuropejskich, a także – co warto podkreślić – badaczy polskich, przede wszystkim Stanisława Tabaczyńskiego, także Eleonory Tabaczyńskiej, Lecha Leciejewicza i Jacka Lecha (nb. ten ostatni wymieniony został w bibliografii jako Jacek L.)

Jak wspomniano na wstępie, omawiana praca powstała przede wszystkim z myślą o studentach archeologii i historii zamierzających specjalizować się w historii kultury materialnej, ponadto oparto ją głównie na doświadczeniach włoskich. Tym niemniej powinna ona zainteresować wszystkich bada-

czy zajmujących się zagadnieniami dawnej wytwórczości, przede wszystkim archeologów badających obiekty osadowe i produkcyjne zwłaszcza, że nawet jeśli nie wszystkie problemy zostały przedstawione w sposób pełny, to braki te uzupełniają obszerne noty bibliograficzne zamieszczone na końcu każdego rozdziału. Dla badaczy polskich, w tym także archeologów zajmujących się przeszłością Polski południowo-wschodniej szczególnie interesujące powinny być rozważania poświęcone zagadnieniom technik produkcyjnych, zwłaszcza ceramiki i żelaza oraz problematyka organizacji produkcji i jej odbicia w układach stratyfikacyjno-przestrzennych stanowisk archeologicznych. Niezwykle istotne dla interpretacji obiektów archeologicznych i klasyfikacji poszczególnych znalezisk mają również rozważania autorów na temat warunków tworzenia się depozytów, a także interpretacji odpadków powstałych w czasie produkcji, użytkowania i napraw różnych przedmiotów. Ma to istotne znaczenie m.in. w kontekście coraz liczniej odkrywanych i badanych, ostatnio także w dorzeczu Wisłoki, stanowisk osadowych z pozostałościami działalności wytwórczej (produkcyjnej).

Reasumując, mamy do czynienia z niezwykle cenną pracą dla wszystkich adeptów archeologii, zwłaszcza młodych badaczy dopiero zaczynających własne badania terenowe bądź podejmujących studia nad dawną wytwórczością, a działających poza głównymi ośrodkami uniwersyteckimi bądź PAN-owskimi. Na przeszkodzie w recepcji książki stoi niestety bariera językowa – *Archeologia della produzione* nie ma nawet streszczenia angielskiego. Niezwykle cenne było by jej przetłumaczenie na język polski i opublikowanie np. w serii prac poświęconych metodyce badań archeologicznych wydawanych przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, tak jak to stało się z książkami E. C. Harrisa czy L. R. Binforda.